

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ УСПІШНОЇ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ ДО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Надія Вахняк

Університет Григорія Сковороди в Переяславі

Анотація:

У статті розкрито сутність та особливості процесу адаптації дітей раннього віку до освітнього середовища закладу дошкільної освіти. Розкрито зміст понять «дитина раннього віку», «адаптація» та «освітнє середовище». Здійснено аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми адаптації, визначено основні чинники, що впливають на її перебіг, зокрема емоційний стан дитини, рівень розвитку комунікативних умінь, попередній досвід спілкування з однолітками та дорослими, позицію родини. Обґрунтовано поняття «педагогічні умови успішної адаптації дітей раннього віку» як сукупність організаційно-педагогічних, психологічних та соціальних заходів, спрямованих на створення комфортного середовища для дитини. Виокремлено ефективні педагогічні умови успішної адаптації: гуманізація взаємин між вихователем, дитиною та родиною; організація поступового включення дитини у життя дитячого колективу; використання ігрових форм роботи; створення розвивального предметно-просторового середовища; педагогічна підтримка батьків у період адаптації. Результати дослідження можуть бути використані в практиці роботи закладів дошкільної освіти, у системі підвищення кваліфікації педагогічних працівників, а також у родинному вихованні.

Ключові слова:

ранній вік; діти раннього віку; педагогічні умови; адаптація; освітнє середовище; заклад дошкільної освіти; родина.

Resume:

Vakhniak Nadiia. Pedagogical conditions for the successful adaptation of young children to the educational environment of a preschool education institution.

The article reveals the essence of the pedagogical conditions for the successful adaptation of early childhood children to the educational environment of a preschool institution. Adaptation is defined as a complex multilevel process encompassing physiological, psychological, social, and pedagogical aspects of a child's development. It is emphasized that early childhood is a sensitive period for forming emotional stability, basic trust in the world, and readiness for further socialization; therefore, the creation of favorable pedagogical conditions is of particular importance. The author analyzes scientific approaches to the definitions of «early childhood», «adaptation» and «educational environment», clarifying that the educational environment acts as a leading factor in a child's development, while the effectiveness of adaptation depends on the level of humanization and pedagogical support within it.

Based on theoretical analysis and personal pedagogical observations, a set of pedagogical conditions ensuring successful adaptation of young children to new social and educational circumstances has been identified. These include: ensuring an emotionally comfortable environment within the preschool; establishing partnership interaction between educators and the child's family; gradual inclusion of the child in the educational process; organizing a developmental spatial environment; using play as the leading means of adaptation; and providing psychological and pedagogical support for individual development. The study substantiates that the implementation of these conditions contributes to the formation of positive emotional experiences, a sense of safety, trust, and confidence, creating a foundation for further socialization and successful integration into the preschool educational environment.

Key words:

early age; early childhood; pedagogical conditions; adaptation; educational environment; preschool education; family.

Постановка проблеми. Система дошкільної освіти, відповідно до Закону України «Про дошкільну освіту», є початковою ланкою освітньої системи України, яка закладає фундамент подальшого гармонійного розвитку особистості дитини (2024). Діти раннього віку є першими учасниками даної системи, для яких освітнє середовище закладу дошкільної освіти стає новим соціальним простором розвитку та взаємодії. Саме у період раннього дитинства відбувається інтенсивне становлення фізичного, емоційного, соціального та пізнавального розвитку, формується базис особистісної культури, первинні навички спілкування, самообслуговування та самостійності.

Одним із найвідповідальніших і водночас найскладніших етапів у житті дитини є період входження в організоване освітнє середовище закладу дошкільної освіти та адаптація до нього. Успішність цього процесу визначає подальшу мотивацію дитини до освітньої діяльності, її емоційне благополуччя та якість міжособистісних стосунків у колективі, що має довгострокові наслідки для розвитку особистості.

Адаптація дітей раннього віку до нових умов є складним багатокомпонентним процесом, який охоплює фізіологічні, емоційно-психологічні та соціально-поведінкові аспекти розвитку. Період адаптації супроводжується значним емоційним напруженням, оскільки дитина потрапляє у нове середовище, де змінюється звичний уклад життя, система контактів, способи взаємодії з дорослими та однолітками.

Попри значну увагу сучасної педагогіки та психології до проблеми адаптації, на практиці педагоги, психологи та батьки часто стикаються з труднощами у забезпеченні комфортного входження дитини раннього віку в освітнє середовище ЗДО. Недостатня підготовка педагогів до роботи з найменшими дітьми, брак ефективної взаємодії з родиною, а також ігнорування індивідуальних особливостей кожної дитини можуть призводити до тривалого адаптаційного періоду, підвищення тривожності, зниження інтересу до спілкування та ігрової діяльності.

У сучасних умовах дошкільної освіти проблема адаптації дітей раннього віку (1-3 роки)

стає особливо актуальною через збільшення кількості дітей, які відвідують ЗДО з раннього віку, зміни у структурі сім'ї (зростання кількості неповних родин, зайнятість обох батьків, зменшення участі близьких родичів у вихованні дітей), урбанізацію (обмеження простору для активної гри, зниження можливостей для природного спілкування з однолітками), а також вплив цифрових технологій на поведінку дитини та її соціальні взаємини (надмірне використання гаджетів, зниження рівня безпосереднього емоційного контакту).

Зазначені фактори актуалізують потребу у визначенні дієвих педагогічних умов, які б забезпечували результативність процесу адаптації дітей раннього віку до освітнього простору закладу дошкільної освіти та гармонійний розвиток дитини.

Отже, постає необхідність наукового обґрунтування та визначення комплексу педагогічних умов, що сприятимуть успішній адаптації дітей раннього віку до освітнього середовища закладу дошкільної освіти, створенню комфортного простору для їх перебування, забезпеченню гармонійного розвитку особистості дитини, її емоційного благополуччя, психологічної стійкості та позитивної соціалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика навчання і виховання дітей раннього віку в Україні знаходить широке відображення в дослідженнях сучасних науковців, зокрема І. Бега, С. Васильєва, Н. Гавриш, Т. Дуткевич, С. Жейнової, К. Крутій, В. Ляпунова, О. Негрій, В. Рагозіної, О. Рейпольської, С. Сисоевої та ін. У наукових студіях вищезгаданих учених висвітлено особливості розвитку дітей раннього віку, специфіку організації освітнього процесу, роль гри, спілкування та предметно-просторового середовища як чинників формування особистості дитини на початковому етапі її соціалізації.

Водночас у сучасному науковому дискурсі все більшої актуальності набуває проблема професійної підготовки педагогів до роботи з дітьми раннього віку, оскільки ефективність їх адаптації до умов закладу дошкільної освіти значною мірою визначається рівнем фахової компетентності вихователя. У цьому контексті особливу увагу дослідники приділяють питанням підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти до роботи з наймолодшими вихованцями. Зокрема, у наукових працях Г. Беленької, Н. Гавриш, Л. Гаращенко, Л. Зданевич, О. Літченко, О. Негрій, Т. Шинкар розкрито аспекти формування педагогічної й психологічної компетентності, опанування ефективних методів професійної підготовки та

готовності до організації процесу адаптації дітей раннього віку в освітньому середовищі ЗДО.

Суттєвий внесок у розвиток даної проблематики зробила О. Негрій (2024), яка у своїй науковій праці «Особливості підготовки майбутніх вихователів до роботи з дітьми раннього віку в умовах надзвичайних ситуацій» розкрила напрями модернізації системи професійної підготовки педагогів. Авторка підкреслює, що сучасні умови, зокрема воєнні дії, соціальні кризи, психологічна напруга в родинах, потребують переосмислення освітніх програм підготовки майбутніх вихователів. З метою підвищення рівня професійної підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти до роботи з дітьми раннього віку, зокрема в умовах кризових і надзвичайних ситуацій, до освітнього плану спеціальності 012 Дошкільна освіта Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького було введено вибіркові освітні компоненти: «Педагогічна підтримка родин, постраждалих внаслідок воєнних дій» та «Сучасна теорія та практика розвитку та виховання дитини раннього віку».

Як зазначає дослідниця, запропоновані вибіркові освітні компоненти спрямовані на формування у майбутніх вихователів комплексу професійних компетентностей, необхідних для здійснення педагогічної діяльності з дітьми раннього віку та їхніми родинами в умовах стресу, кризових подій і надзвичайних ситуацій. Вони містять як теоретичну, так і практичну підготовку, охоплюючи питання педагогічної підтримки, організації безпечного середовища, аналізу сучасних методик і технологій раннього виховання та втручання.

Зміст навчальних компонентів охоплює як теоретичну, так і практичну складові підготовки, включаючи питання педагогічної підтримки, створення безпечного освітнього простору, аналіз сучасних методик, технологій раннього розвитку, виховання та раннього втручання. У площині даного дослідження наукові напрацювання О. Негрій істотно розширюють теоретико-методологічну основу розглядуваної проблематики, акцентуючи на необхідності цілеспрямованої підготовки педагогічних кадрів до формування безпечного, емоційно сприятливого та адаптивного середовища для дітей раннього віку як визначального чинника їх ефективної соціалізації та успішної адаптації в умовах закладу дошкільної освіти (Негрій, 2024, с. 273).

Проблема адаптації дітей раннього віку до освітнього середовища закладу дошкільної освіти знайшла відображення в наукових розвідках вітчизняних дослідниць, зокрема О. Гаврило,

Н. Маковецької, Ж. Маценко, О. Нурсєвої, І. Терещенко, О. Шаталової, О. Шадюк, М. Щербакової та інших, які проаналізували різні аспекти цього процесу в контексті дошкільної педагогіки.

У контексті дослідження зазначеної проблеми значну наукову цінність має праця О. Гаврило (2021), у якій систематизовано та узагальнено підходи до організації успішного процесу адаптації дітей раннього віку. Авторка виділяє ключові умови роботи вихователя з дітьми раннього віку в адаптаційний період:

- організацію тісної взаємодії сім'ї та працівників закладу дошкільної освіти, що передбачає надання батькам рекомендацій щодо дотримання режиму дня, формування навичок самообслуговування у дитини, наближення умов закладу до домашніх і створення позитивних установок у дитини. Такий підхід сприяє формуванню у дітей почуття безпеки та довіри до нового соціального середовища;

- усунення психоемоційного напруження та встановлення емоційного контакту дитиною, з урахуванням її потреб і індивідуальних особливостей, що дозволяє підтримати емоційний стан дитини, знизити тривожність і стимулювати активну участь у різних видах діяльності;

- створення загальної емоційно-позитивної атмосфери в дитячому колективі, що сприяє безпечному та комфортному включенню дітей у соціальне та предметне середовище закладу. Позитивний клімат у групі сприятиме формуванню стійких навичок соціальної взаємодії та розвитку комунікативних умінь дітей раннього віку (Гаврило, 2021, с. 60).

Не менш важливим є дослідження О. Шадюк (2025), у якому розкрито педагогічні умови адаптації дітей раннього віку до умов закладу дошкільної освіти в умовах воєнного стану. Авторка обґрунтовує, що сучасні умови перебування дітей у ЗДО значно змінилися через воєнні обставини, що ускладнює процес адаптації. Серед ключових педагогічних умов успішної адаптації автором виділено:

- надання допомоги родинам у період адаптації, зокрема рекомендації щодо організації безпечного перебування дітей у нових обставинах;

- організацію роботи з психологічної освіти педагогів, що дозволяє враховувати індивідуальні особливості дітей і їх психоемоційний стан у складних умовах;

- систематичне залучення дітей раннього віку до спеціальних форм роботи, спрямованих на підвищення рівня адаптації до сучасних умов закладу.

У своїх дослідження О. Шадюк підкреслює, що адаптація дітей раннього віку включає широку палітру індивідуальних реакцій, які залежать від психофізіологічних та особистісних якостей дитини, а також від сформованих сімейних відносин. Наукова робота доповнює результати О. Гаврило, показуючи, що ефективна адаптація потребує врахування не лише педагогічних умов, а й зовнішніх обставин, у яких перебуває дитина, що особливо актуально в сучасних умовах воєнного стану (Шадюк, 2025, с. 139).

Аналіз наукових досліджень та сучасної літератури показує, що проблема адаптації дітей раннього віку до освітнього середовища закладу дошкільної освіти є багатогранною та потребує комплексного підходу, який охоплює як педагогічні, психологічні, так і соціальні аспекти. Ефективність даного процесу значною мірою зумовлюється професійною підготовленістю вихователів, рівнем їхньої педагогічної компетентності, здатністю створювати безпечне, емоційно комфортне та розвивальне середовище, що забезпечує успішну соціалізацію і гармонійний розвиток дитини в період раннього дитинства.

Формулювання цілей статті. Мета статті – визначити педагогічні умови успішної адаптації дітей раннього віку до освітнього середовища закладу дошкільної освіти та окреслити практичні рекомендації щодо їх реалізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. З метою всебічного наукового осмислення проблеми адаптації дітей раннього віку до освітнього середовища закладу дошкільної освіти вважаємо за необхідне визначити сутність базових понять, які формують понятійно-категоріальний апарат дослідження: «дитина раннього віку», «адаптація» та «освітнє середовище». Їх змістове уточнення забезпечить методологічну цілісність, логічну послідовність і наукову обґрунтованість подальшого аналізу педагогічних умов успішної адаптації.

Дитина раннього віку – це дитина від одного до трьох років, у якій відбувається інтенсивний фізичний, емоційний, пізнавальний та соціальний розвиток (Н. Гавриш, К. Крутій, О. Негрій, О. Рейпольська, С. Сисоєва та ін.). Саме цей період є сенситивним для формування базової довіри до світу, становлення самостійності, первинних форм мовлення, мислення та емоційного реагування. Ранній вік виступає критичним етапом соціалізації, оскільки в цей час дитина вперше виходить за межі родинного простору, встановлює нові соціальні зв'язки, адаптується до вимог освітнього середовища та взаємодії з однолітками і педагогами.

Дитина раннього віку розглядається як цілісна біологічна та психосоціальна істота, розвиток якої відбувається у процесі активної взаємодії з довкіллям (Рагозіна, 2015). У цей період вона реагує на зовнішні впливи та водночас виступає активним суб'єктом діяльності, пізнання і спілкування. Розвиток дитини віком від одного до трьох років доцільно трактувати як послідовний процес становлення особистості, упродовж якого формуються здатність орієнтуватися в навколишньому світі, виявляти емоційне ставлення до об'єктів, людей та самої себе.

Беручи до уваги системний підхід до розуміння дитини, її розвиток доцільно аналізувати у єдності фізіологічних, психічних і соціальних складових, що взаємопов'язані між собою. У сучасних умовах спостерігається певна нерівномірність темпів фізичного й психічного розвитку дітей раннього віку, що зумовлює необхідність науково обґрунтованого педагогічного супроводу даного процесу. Відтак особливого значення набуває цілеспрямована діяльність дорослих (батьків і педагогів) щодо створення сприятливих умов для гармонійного розвитку дитини як у родинному середовищі, так і в закладі дошкільної освіти (Рагозіна, 2015, с. 182).

Як підкреслював І. Бех (2003), для гармонійного розвитку дитини раннього віку надзвичайно важливо забезпечити стан захищеності, комфортності та емоційного благополуччя, а також наповнити її життя змістовними видами діяльності. Він наголошував, що емоційно сприятлива атмосфера виховання і навчання є необхідною умовою становлення особистості дитини (Бех, 2003, с. 158).

З огляду на це, особливого значення набуває поняття «адаптація», яке має глибокі історичні витоки та первинно вживалося у біологічному контексті для опису процесів пристосування до змін у зовнішньому середовищі. Уперше термін «адаптація» у значенні «пристосування» був введений у науковий обіг німецьким фізіологом Г. Аубертом у 1865 році. Згодом, із визнанням і поширенням еволюційного вчення Ч. Дарвіна, поняття «пристосування» стало одним із базових у науках про життя, набувши статусу універсальної біологічної категорії.

Питанню адаптації приділяли увагу багато дослідників різних епох і наукових напрямів, зокрема К. Андросович, І. Бойко, О. Єрмоєнко, Х. Жунсі, В. Зубченко, І. Микитюк, О. Мороз, Н. Перегончук, Ж. Піаже та інші.

У міждисциплінарному вимірі поняття «адаптація» розглядається як багатогранне явище, що має різні інтерпретації залежно від наукової галузі (біологічної, психологічної,

соціологічної, педагогічної тощо). Як зазначає О. Єрмоєнко (2020), у широкому розумінні адаптацію трактують як процес пристосування індивіда до умов навколишнього середовища, тоді як у вузькому – це складова індивідуального розвитку, спрямована на гармонізацію взаємодії організму та середовища. У структурі цього процесу виокремлюють різні рівні (фізіологічний, психічний, соціальний) і форми – активну та пасивну адаптацію.

Активна адаптація передбачає свідоме, цілеспрямоване пристосування особистості до нових умов шляхом власної діяльності, пошуку ефективних стратегій поведінки, ініціативи у взаємодії з довкіллям. Пасивна ж адаптація характеризується відсутністю активних дій, розгубленістю, залежністю від зовнішньої підтримки та супроводу. Дослідниця підкреслює, що адаптацію варто розглядати як реакцію людини на зміни навколишнього середовища, процес взаємоадаптації, у межах якого особистість пристосовується до умов, активно впливає на середовище, змінюючи його відповідно до власних потреб і можливостей (Єрмоєнко, 2020, с. 212).

Адаптація в педагогіці розглядається як природний стан індивіда, що виявляється у звиканні (пристосуванні) до нової діяльності, нових умов життя, соціальних контактів і ролей, які змінюються внаслідок розширення соціального досвіду. Даний процес забезпечує поступове входження особистості в нове соціальне середовище та прийняття норм і вимог, які в ньому діють. Таким чином, адаптація виступає необхідною умовою ефективного розвитку й соціального становлення дитини, адже механізми пристосування формувалися впродовж усієї еволюції людини і забезпечують її здатність існувати та функціонувати в постійно змінюваних життєвих умовах (2018).

Освітнє середовище – це динамічна система умов, взаємодій і впливів, змістові характеристики якої визначаються внутрішніми завданнями закладу освіти; його структура формується через набір і ієрархію цих завдань, що зумовлюють зовнішні, спостережувані ознаки середовища (Крутій, 2009); сукупність об'єктивних зовнішніх умов, факторів, соціальних об'єктів необхідних для успішного функціонування системи освіти (Габа, 2011, с. 74); загальний, сукупний, об'єднаний, інтегральний, цілісний чинник розвитку та становлення особистості, що відіграє значну роль у модифікації її поведінки, впливає на розвиток і формування здібностей, потреб, інтересів та свідомості особистості (Братко, 2016, с. 16).

До основних критеріїв освітнього середовища, за К. Крутій, належать: змістові – рівень і якість

культурного змісту; процесуальні – стиль спілкування та рівень активності учасників; результативні – розвивальний ефект, що виявляється у змінах особистості дитини (Крутий, 2009).

Відповідно до концепції В. Маршицької (2019), поняття «освітнє середовище закладу дошкільної освіти» розглядається як цілісний чинник психологічного й особистісного розвитку дитини, що сприяє розкриттю її потенціалу, реалізації вроджених можливостей, формуванню здатності до самовизначення та самоактуалізації. Дослідниця акцентує увагу на тому, що середовище набуває освітнього характеру лише за умови реалізації комплексу ключових завдань: забезпечення гармонійного розвитку дітей дошкільного віку, збереження й зміцнення їхнього здоров'я, створення сприятливих умов для інклюзивного навчання, а також проведення корекційної роботи з урахуванням індивідуальних особливостей розвитку. Важливою передумовою реалізації виховного потенціалу освітнього середовища, за В. Маршицькою, є особистісно орієнтована взаємодія між педагогом і дитиною, що забезпечує гуманістичний характер освітнього процесу та сприяє гармонійному розвитку вихованців (Маршицька, 2019, с. 188).

Враховуючи, що в ході наукового дослідження було з'ясовано сутність ключових понять «дитина раннього віку», «адаптація» та «освітнє середовище», вважаємо за доцільне перейти до розгляду педагогічних умов успішної адаптації дітей раннього віку до освітнього середовища закладу дошкільної освіти. Передусім надаємо чітке авторське визначення поняття «педагогічні умови успішної адаптації дітей раннього віку до освітнього середовища закладу дошкільної освіти», що забезпечить методологічну цілісність дослідження та послідовність подальшого теоретичного аналізу.

Педагогічні умови успішної адаптації дітей раннього віку до освітнього середовища закладу дошкільної освіти – це сукупність взаємопов'язаних, цілеспрямовано створених організаційно-педагогічних, психологічних та соціально-комунікативних чинників, які забезпечують гармонійне входження дитини у нове освітнє середовище, сприяють зниженню емоційного напруження, формуванню позитивного ставлення до взаємодії з педагогами та однолітками й створюють сприятливі умови для її подальшого всебічного розвитку.

Визначаючи педагогічні умови успішної адаптації, ми виходимо з розуміння того, що адаптаційний процес – це не лише фізіологічне чи психологічне звикання до нових умов, а передусім складна система соціально-

педагогічної взаємодії між дитиною раннього віку, педагогом та родиною. Тому ефективність адаптації залежить від того, наскільки освітній простір побудований на засадах емоційної підтримки, доброзичливого спілкування, гуманізації виховного процесу та педагогічного партнерства.

На основі аналізу сутності проблеми та власних педагогічних спостережень визначимо педагогічні умови успішної адаптації дітей раннього віку до освітнього середовища закладу дошкільної освіти:

1. Забезпечення емоційно комфортного середовища перебування дитини у ЗДО. Емоційний комфорт є провідною умовою успішної адаптації дітей раннього віку, оскільки саме емоційна сфера першою реагує на зміну соціального оточення. Для дитини раннього віку надзвичайно важливими є почуття захищеності, стабільності та емоційної підтримки дорослого, які створюють основу для поступового входження у нове середовище. Створення емоційно сприятливої атмосфери передбачає налагодження довірливих стосунків між вихователем і дитиною, прояв педагогом емпатії, турботливості, терпимості до індивідуальних проявів поведінки.

Педагог має виявляти особливу увагу до невербальних сигналів дітей (жести, міміка, інтонація), адже саме через них малюки виражають свої емоційні стани. Важливим чинником зниження тривожності є дотримання сталості режимних моментів (часу прийому їжі, сну, прогулянок), що формує у дитини відчуття передбачуваності й безпеки. Значення мають і предметно-просторові умови – наявність знайомих іграшок, домашніх дрібничок або речей, які асоціюються з домом, сприяє зменшенню емоційного напруження.

Отже, забезпечення емоційного комфорту – це турбота про психологічний стан дитини, створення таких умов, у яких вона має змогу відчувати себе прийнятою, зрозумілою, бажаною та цінною частиною колективу. Саме цей стан є передумовою формування позитивного ставлення до закладу дошкільної освіти і відкриває можливості для подальшого розвитку та соціалізації дитини.

2. Побудова партнерської взаємодії між педагогами та родиною дитини. Ефективна адаптація дитини раннього віку до умов закладу дошкільної освіти значною мірою залежить від узгодженості виховних впливів сім'ї та педагогів. Саме тісна взаємодія між цими двома соціальними інститутами створює основу для формування у дитини почуття безпеки, довіри до дорослих і стабільності емоційного фону. Родина є першим і найважливішим середовищем

розвитку дитини, тому педагогічна діяльність повинна не підминяти, а органічно доповнювати сімейне виховання.

Побудова партнерської взаємодії передбачає відкритість, взаємоповагу та готовність до діалогу між педагогами і батьками. Педагог має інформувати батьків про поведінку, настрій чи досягнення дитини у закладі, залучати їх до спільного пошуку шляхів полегшення адаптаційного періоду. Це можуть бути індивідуальні бесіди, консультації, спостереження за дитиною під час перших днів відвідування, ведення адаптаційного щоденника або створення спільного плану підтримки.

Особливе значення має довірливий стиль спілкування, у якому педагог демонструє емпатію до батьківських переживань, визнає їхню компетентність і водночас м'яко спрямовує їх до конструктивної співпраці. Важливо, щоб родина отримувала психологічну підтримку в процесі адаптації дитини, адже тривога батьків нерідко передається малюкові.

Таким чином, партнерська взаємодія між педагогами та родиною є необхідною педагогічною умовою успішної адаптації дітей раннього віку, адже забезпечує єдність виховних впливів, стабільність емоційного стану дитини та створює основу для її позитивного ставлення до нового освітнього середовища.

3. Поступовість входження дитини раннього віку в освітній процес. Однією з ключових педагогічних умов успішної адаптації дітей раннього віку до освітнього середовища закладу дошкільної освіти є поступовість входження у новий соціальний та діяльнісний простір. Цей принцип базується на врахуванні вікових і психофізіологічних особливостей малюка, його потреби у стабільності, передбачуваності та близькому емоційному контакті з дорослими.

Адаптація дитини не може бути миттєвим процесом, адже зміна звичного середовища, поява нових облич, звуків і вимог викликають природне емоційне напруження. Тому надзвичайно важливо організувати входження дитини до освітнього процесу поетапно: від короткочасного перебування у групі разом із батьками до поступового розширення часу відвідування, включення у різні види діяльності та режимні моменти.

Поступовість передбачає також поетапне знайомство дитини з новим простором (ігрова зона, спальня, майданчик), педагогами, іншими дітьми, правилами поведінки та розпорядком дня. На кожному етапі педагог виступає посередником між дитиною та середовищем: підтримує, заохочує прояви самостійності, допомагає долати страхи й невпевненість. Важливим аспектом є дотримання

індивідуального темпу адаптації. Для одних дітей період звикання може тривати кілька днів, для інших – тижні, що зумовлено особливостями темпераменту, попереднім досвідом соціальних контактів та рівнем емоційної прив'язаності до батьків.

Таким чином, поступовість входження дитини в освітній процес забезпечує зменшення психоемоційного навантаження, сприяє формуванню позитивного досвіду взаємодії з новим середовищем та створює умови для успішного включення малюка у повноцінну діяльність у групі закладу дошкільної освіти.

4. Організація розвивального предметно-просторового середовища. Створення розвивального предметно-просторового середовища забезпечує повноцінний розвиток дитини, формування її пізнавальної, емоційно-вольової та соціальної сфер. Таке середовище має бути безпечним, комфортним і естетично організованим, щоб кожен елемент простору сприяв позитивному емоційному стану дитини, викликав інтерес і почуття задоволення від перебування у групі. Простір групової кімнати повинен мати логічну структуру, що відповідає віковим потребам малюків: зони для гри, рухової активності, відпочинку, пізнавальної діяльності, сенсорного розвитку тощо.

Предметне наповнення середовища має бути варіативним і доступним: іграшки, дидактичні матеріали, природні об'єкти, художні атрибути, які сприяють формуванню сенсорного досвіду, розвитку дрібної моторики, мовлення, елементарних пізнавальних дій. Розміщення предметів на рівні очей і рук дитини забезпечує можливість самостійного вибору діяльності, формує відчуття автономності та впевненості у власних діях.

Не менш значущим є естетичний компонент середовища, гармонійна колірна гама, природне освітлення, наявність елементів природи (рослин, акваріумів, природних матеріалів), що створюють атмосферу спокою й емоційного благополуччя. Організація простору має враховувати індивідуальні відмінності дітей, зокрема рівень рухової активності, емоційний стан, інтереси, темп діяльності. Гнучкість середовища дозволяє змінювати його структуру залежно від потреб групи та педагогічних завдань.

Таким чином, розвивальне предметно-просторове середовище у закладі дошкільної освіти виступає засобом педагогічного впливу та активним чинником адаптації, який допомагає дитині відчути себе суб'єктом власної діяльності, сприяє її емоційній стабільності, пізнавальній активності та гармонійному входженню у колектив.

5. Використання ігрової діяльності як провідного засобу адаптації. Ігрова діяльність у період раннього дитинства виступає основним засобом соціалізації, пізнання навколишнього світу та емоційного самовираження дитини, тому саме вона є одним із ключових чинників успішної адаптації до освітнього середовища закладу дошкільної освіти. Через гру дитина набуває перших соціальних ролей, вчиться взаємодіяти з іншими, засвоює норми і правила спільного життя, а також опановує нові способи поведінки в безпечній, емоційно підтримувальній формі.

Ігрова діяльність виконує важливу психотерапевтичну функцію, сприяючи зниженню рівня психоемоційного напруження у дітей, полегшуючи процес переживання розлуки з батьками та формуючи позитивне емоційне сприйняття перебування в новому соціальному середовищі. У грі дитина поступово адаптується до взаємодії з педагогами й однолітками, формує довіру до дорослих і відчуття належності до дитячого колективу.

Педагог у цьому процесі виконує роль організатора і співучасника гри, який м'яко вводить дитину в нові ситуації, підтримує її емоційно, спрямовує поведінку, але не нав'язує її. Ефективним є використання сюжетно-рольових, дидактичних, рухливих і театралізованих ігор, що відповідають віковим особливостям дітей раннього віку. Знайомі ігрові сюжети («Нагодуй ляльку», «Купаємо ведмедика», «Телефонуємо мамі», «Кладемо ляльку спати», «Йдемо на прогулянку», «Їдемо до бабусі в гості» та ін.) створюють атмосферу захищеності та сприяють формуванню емоційної стабільності, тоді як ігри з улюбленими іграшками полегшують емоційне розвантаження.

Гра дає змогу педагогу здійснювати непряме спостереження за емоційним станом, рівнем розвитку мовленнєвих і комунікативних навичок, індивідуальними особливостями кожної дитини, що дозволяє вчасно виявити та скоригувати труднощі, які виникають у процесі адаптації. Таким чином, ігрова діяльність сприяє активізації пізнавальних процесів, розвитку мовлення, мислення, дрібної моторики, формуванню навичок соціальної взаємодії, співпраці та самостійності.

Виходячи з вищезазначеного, можна стверджувати, що ігрову діяльність доцільно розглядати як провідний педагогічний інструмент підтримки адаптації, який об'єднує навчальні, виховні та розвивальні впливи в природній і доступній для дитини формі. Саме через гру забезпечується формування позитивного емоційного досвіду, підвищення стійкості до стресових чинників та створення умов для успішного входження дитини у нове

соціальне середовище, яким є заклад дошкільної освіти. Ігрові ситуації сприяють не лише зниженню тривожності, а й закріпленню нових моделей поведінки, розвитку впевненості в собі та довіри до дорослих, що є необхідними умовами ефективної адаптації дітей раннього віку.

6. Психолого-педагогічна підтримка індивідуального розвитку дитини. Успішна адаптація дитини раннього віку неможлива без урахування її індивідуально-психологічних особливостей, які зумовлюють темп розвитку, емоційну чутливість, рівень соціальної активності, стиль реагування на нове середовище. Кожна дитина має власний ритм входження у колектив, що потребує гнучкого педагогічного підходу та уважного спостереження за динамікою її поведінки й емоційних станів.

Психолого-педагогічна підтримка передбачає створення умов для виявлення індивідуального потенціалу дитини, формування у неї відчуття впевненості у власних силах, позитивного образу «Я». Педагог має не лише фіксувати прояви труднощів адаптації (тривожність, замкненість, агресивність), а й вчасно реагувати на них через зміну підходів, режимних моментів, характеру взаємодії з дитиною.

Важливим аспектом є співпраця педагога з психологом та родиною, що забезпечує цілісність підходів до розвитку дитини. Психологічна підтримка спрямована на формування емоційної стійкості, зниження тривожності, розвиток довіри до дорослого, тоді як педагогічна – на створення розвивальних ситуацій успіху, позитивного підкріплення та можливостей самостійного вибору дитини.

Ефективна психолого-педагогічна підтримка спирається на принцип індивідуалізації освітнього процесу, що дозволяє враховувати особистий досвід, потреби й інтереси кожної дитини. Такий підхід забезпечує гармонійний перебіг адаптаційного процесу, формування у дитини відчуття захищеності, емоційного комфорту та бажання відвідувати заклад дошкільної освіти.

Отже, сукупна реалізація визначених педагогічних умов забезпечує комплексний підхід до процесу адаптації дітей раннього віку в освітньому середовищі закладу дошкільної освіти. Їхня взаємодоповнюваність створює сприятливі передумови для формування у дитини позитивного емоційного досвіду, відчуття психологічної захищеності та довіри до оточення. Забезпечення емоційного комфорту, побудова партнерських відносин між педагогами та родиною, поступовість входження дитини в освітній процес, організація розвивального предметно-просторового середовища,

використання гри як провідного засобу адаптації та психолого-педагогічна підтримка індивідуального розвитку формують цілісну систему педагогічного впливу, спрямовану на гармонійне входження дитини у нове соціальне середовище.

Реалізація зазначених педагогічних умов сприятиме зниженню рівня емоційного напруження, позитивному ставленню до відвідування закладу, поступовому розширенню кола соціальних контактів і створенню основ для подальшого успішного розвитку, навчання та соціалізації дитини раннього віку в дошкільному освітньому просторі.

Висновки. Проведене теоретичне дослідження дозволило з'ясувати, що адаптація дітей раннього віку до освітнього середовища закладу дошкільної освіти є складним багаторівневим процесом, який охоплює фізіологічні, психологічні та соціально-комунікативні аспекти розвитку дитини. Успішна адаптація визначає подальшу готовність малюка до освітньої діяльності, його емоційне благополуччя, рівень соціалізації та гармонійного розвитку особистості.

У результаті аналізу наукових джерел і узагальнення педагогічного досвіду визначено, що успішна адаптація дітей раннього віку забезпечується за умови реалізації комплексу взаємопов'язаних педагогічних умов, серед яких

провідними є: створення емоційно комфортного та безпечного освітнього середовища; налагодження партнерської взаємодії між педагогами і родиною дитини; поступове включення дитини у життя колективу через ігрову діяльність; забезпечення педагогічної підтримки сім'ї під час адаптаційного періоду; професійна компетентність вихователя, його здатність до емпатійного спілкування, педагогічної рефлексії та індивідуалізації підходів.

Реалізація визначених педагогічних умов сприяє зменшенню рівня емоційного напруження у дитини, формуванню почуття захищеності та довіри, позитивного ставлення до вихователя й однолітків, що, у свою чергу, створює передумови для подальшого успішного особистісного розвитку. Таким чином, педагогічні умови, які забезпечують ефективну адаптацію дітей раннього віку до освітнього середовища, мають системний та інтегративний характер. Їх практична реалізація передбачає цілісну взаємодію професійної діяльності вихователя, психологічного супроводу дитини та активної участі сім'ї в освітньому процесі. Отримані результати можуть стати основою для подальших емпіричних досліджень і вдосконалення системи підготовки вихователів до роботи з дітьми раннього віку в умовах сучасного освітнього простору.

Список використаних джерел

- Адаптація в педагогіці: визначення, роль, сутність і умови (2018). URL: <https://moyaosvita.com.ua/pedagogika/adaptaciya-v-pedagogici-viznachennya-rol-sutnist-i-umovi/>
- Бех І. Д. (2003). Виховання особистості: У 2 кн. Кн. 1. *Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади*. Київ: Либідь. 280 с.
- Братко М. В. (2016). Управління професійною підготовкою фахівців в умовах Університетського коледжу: теоретичний аспект. *ScienceRise: Pedagogical Education*. № 7 (3). С. 9-16. URL: <http://dx.doi.org/10.15587/2016.74526>
- Бурсова С. (2024). Підготовка майбутніх вихователів до організації процесу адаптації дітей до ЗДО в умовах воєнного стану. *Якість підготовки вихователів закладів дошкільної освіти: виклики сьогодення*. С. 47-49. URL: <http://ir.dspu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/4188/1/%D0%91%D0%A3%D0%A0%D0%A1%D0%9E%D0%92%D0%90-47-49.pdf>
- Габа І. М. (2011). Вплив освітнього середовища ВНЗ на професійних розвиток особистості. *Проблеми загальної та педагогічної психології: збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України* / за ред. С. Д. Максименка. Т. XIII. Ч. 6. С. 74-82.
- Гаврило О. (2021). Умови адаптації дітей раннього віку до закладу дошкільної освіти. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. № 2 (106). С. 56-67. URL: <https://pedscience.sspu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/10/8.pdf>
- Гарашенко Л., Літченко О., Шинкар, Т. (2024). Фахова підготовка майбутніх вихователів до організації здоров'язбереження дітей раннього віку: методичні

References

- Adaptatsiia v pedahohitsi : vyznachennia, rol, sutnist i umovy (2018). URL: <https://moyaosvita.com.ua/pedagogika/adaptaciya-v-pedagogici-viznachennya-rol-sutnist-i-umovi/> [in Ukrainian]
- Bekh I. D. (2003). *Vykhovannia osobystosti : U 2 kn. K.: Lybid, Kn.1: Osobystisno oriientovanyi pidkhid: teoretyko-tekhnohichni zasady*. 280 s. [in Ukrainian]
- Bratko M. V. (2016). *Upravlinnia profesiinoiu pidhotovkoiu fakhivtsiv v umovakh Universytetskoho koledzhu : teoretychni aspekt. ScienceRise : Pedagogical Education*. № 7 (3). S. 9-16. DOI: <http://dx.doi.org/10.15587/2016.74526> [in Ukrainian]
- Bursova S. (2024). *Pidhotovka maibutnikh vykhovateliv do orhanizatsii protsesu adaptatsii ditei do ZDO v umovakh voiennoho stanu. Yakist pidhotovky vykhovateliv zakladiv doshkilnoi osvity: vyklyky sohoddennia*. S. 47-49. URL: <http://ir.dspu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/4188/1/%D0%91%D0%A3%D0%A0%D0%A1%D0%9E%D0%92%D0%90-47-49.pdf> [in Ukrainian]
- Haba I. M. (2011). *Vplyv osvitnoho seredovyscha VNZ na profesiini rozvytok osobystosti. Problemy zahalnoi ta pedahohichnoi psykhohohii : zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykhohohii im. H. S. Kostiuks APN Ukrainy, za red. S. D. Maksymenka*. T. XIII. Ch. 6. S. 74-82 [in Ukrainian]
- Havrylo O. (2021). *Umovy adaptatsii ditei rannoho viku do zakladu doshkilnoi osvity. Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii*, № 2 (106). S. 56-67. URL: <https://pedscience.sspu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/10/8.pdf> [in Ukrainian]
- Harashchenko L., Litichenko O., Shynkar, T. (2024). *Fakhova pidhotovka maibutnikh vykhovateliv do orhanizatsii*

- аспекти. *Педагогічна освіта: Теорія і практика. Психологія. Педагогіка*. № 41 (1). С. 71-76.
- Єрмоєнко О. (2020) Сутність поняття «адаптація» в міждисциплінарному аспекті. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип. 27, Т. 2. С. 212–218. URL: <https://doi.org/10.24919/2308-4863.2/27.203560>
- Закон України «Про дошкільну освіту» (Відомості Верховної Ради (ВВР)). 2024. № 42. ст. 258. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3788-20#Text>
- Крутий К. Л. (2009). Освітній простір дошкільного навчального закладу: *монографія у 2-х ч. Ч. 1*. Запоріжжя: ТОВ «ЛІПС» ЛТД. 320 с.
- Маршицька В. В. (2019). Освітнє середовище закладу дошкільної освіти: сутність поняття. Зростаюча особистість у смислослісних обрисах: *матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції* / за ред. І.Д. Беха, Р.В. Малиношевського. Івано-Франківськ: НАІР. С. 184-188.
- Негрій О. І. (2024). Підготовка майбутніх вихователів до роботи з дітьми раннього віку в умовах надзвичайних ситуацій. *Науковий вісник МДПУ ім. Б. Хмельницького. Серія: Педагогіка*. 2 (33). С. 272-281.
- Рагозіна В. В. (2015). Дитина раннього віку: особливості розвитку. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. Вип. 19 (2). С. 174-183. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tmpvd_2015_19%282%29_18
- Шадюк О. І. (2025). Педагогічні умови адаптації дітей раннього віку до умов ЗДО в умовах воєнного стану. *Збірник наукових статей УДУ ім. Михайла Драгоманова* / упор. Л. Л. Макаренко. Серія: *Педагогічні науки*. Київ: Гельветика. Вип. CLIX (159). С. 139-146.
- zdroviazberezhennia ditei rannoho viku : metodychni aspekty. *Pedahohichna osvita : Teoriia i praktyka. Psykholohiia. Pedahohika*, (41 (1). S. 71–76 [in Ukrainian]
- Yeromenko O. (2020) Sutnist poniattia «adaptatsiia» v mizhdystsyplinarnomu aspekti. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*. Vyp. 27, tom. 2. S. 212–218 <https://doi.org/10.24919/2308-4863.2/27.203560> [in Ukrainian]
- Zakon Ukrainy «Pro doshkilnu osvitu» (Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR), 2024, № 42, st. 258). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3788-20#Text> [in Ukrainian]
- Krutii K. L. (2009). Osvitnii prostir doshkilnoho navchalnoho zakladu : *monohrafiia u 2-kh ch. Ch. 1. Zaporizhzhia* : TOV «LIPS» LTD. 320 s. [in Ukrainian]
- Marshytska V. V. (2019). Osvitnie seredovyshche zakladu doshkilnoi osvity: sutnist poniattia. *Zrostaucha osobystist u smyslotsinnisnykh obrysakh : materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii* [za red. I. D. Bekha, R. V. Malynoshevskoho]. Ivano-Frankivsk : HAIP. S. 184-188 [in Ukrainian]
- Nehrii O. I. (2024). Pidhotovka maibutnykh vykhovateliv do roboty z ditmy rannoho viku v umovakh nadzvychainykh sytuatsii. *Naukovyi visnyk MDPU im. B. Khmelnytskoho. Naukovyi visnyk. Serii: Pedahohika*. 2 (33). С. 272-281. [in Ukrainian]
- Rahozina V. V. (2015). Dytna rannoho viku : osoblyvosti rozvytku. *Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi*. Vyp. 19 (2). S. 174-183. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tmpvd_2015_19%282%29_18 [in Ukrainian]
- Shadiuk O. I. (2025). Pedahohichni umovy adaptatsii ditei rannoho viku do umov ZDO v umovakh voiennoho stanu. *Naukoviz apysky [Ukr. derzh. Universytetu imeni Mykhaila Drahomanova]. Serii: Pedahohichni nauky : [zbirnyk naukovykh statei] / M-voosvity i nauky Ukrainy, UDU imeni Mykhaila Drahomanova; upor. L. L. Makarenko. Kyiv : «Helvetyka», Vyp. SLIX (159). S. 139-146. [in Ukrainian]*

Відомості про автора:**Вахняк Надія Вікторівна**

nadiy2022.v@gmail.com

Університет Григорія Сковороди в Переяславі

вул. Сухолинського, 30,

м. Переяслав, 08401, Україна

doi: 10.33842/22195203-2025-35-136-89-97

Матеріал надійшов до редакції 25. 09. 2025 р.

Прийнято до друку 13. 10. 2025 р.

Information about the author:**Vakhniak Nadiia Viktorivna**

nadiy2022.v@gmail.com

Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav

30 Sukhomlynsky Street,

Pereiaslav, 08401, Ukraine

doi: 10.33842/22195203-2025-35-136-89-97

Received at the editorial office 25. 09. 2025.

Accepted for publishing 13. 10. 2025.